

SALT ONTOLOGIC-TEHNOLOGIC, UMAN ȘI DIVIN

Mihail DUCA, Facultatea de Istorie și Filosofie

Creators of artificial intelligence are trying nothing less than to "humanize" machines. The final intention is not to make a pale copy of human intelligence, but a "humanization" through an ontological leap. If the ontological leap from technology to human is possible then we can assume that the next leap from technology to divine is just as possible. This simple conclusion allows us to predict the ontological limits of AI.

*Eliminând granița dintre om și mașină,
se elimină granița dintre om și Dumnezeu.*

În ultimii ani, industria cinematografică a scos pe marele ecrane un număr impunător de filme care au ca subiect principal inteligența artificială. Să ne amintim de așa *blockbuster-e* precum seria „Terminator” sau trilogia „The Matrix” în care oamenii sunt subjugăți dominației mașinilor și sunt într-un război crâncen de redobândire a libertății.

Filmul „*Ex Machina*” ne relatează drama unui tânăr programator care supune testului Turing o femeie-android. Chiar dacă până în prezent nici o mașină de calcul nu a fost în stare să treacă cu succes acest test, filmul dat ne sugerează că acest lucru cu siguranță va fi posibil, dacă nu acum, atunci în viitorul foarte apropiat. Scenariștii filmelor „*Transcendence*” și „*Lucy*” apărute în 2014 merg și mai departe. Ei prezintă posibilitatea creării unei inteligențe omniprezente, omnipotente și omniștiente, atribuindu-i astfel caracteristici divine. Este interesant să vedem cum producțiile cinematografice influențează tot mai mult formarea mentalității omului contemporan, care nu mai

are nevoie de un Dumnezeu Personal, ci își creează „idoli” după chipul și asemănarea sa.

Una din concluziile care s-ar putea desprinde din analiza atentă a principalelor abordări ale inteligenței artificiale (IA) ar fi aceea că, indiferent de poziția filosofică adoptată, efortul creatorilor de mașini considerate „inteligente” nu încearcă nimic altceva decât o „umanizare” a acestor mașini. Unele voci se ridică și pretind că ceea ce este important nu constă atât în copierea inteligenței umane, ci, pur și simplu, în realizarea unei inteligențe care să rezolve anumite sarcini și probleme specifice. Inteligența artificială ar trebui să fie, în opinia lor, o **altfel** de inteligență, nu o încercare de „clonare” a inteligenței de tip uman.

Acest punct de vedere sună foarte straniu, dacă încercăm să-l argumentăm folosind exemple concrete. Care realizare din domeniul inteligenței artificiale poate fi privită ca fiind o **altfel** de inteligență, independentă de atributele pe care le atribuim în mod obișnuit inteligenței umane? Ce problemă anume încercăm să rezolvăm folosind mașinile, pe care mai întâi să nu o fi abordat prin mijloacele proprii inteligenței umane? Istoria tehnicii nu este altceva decât istoria eforturilor de prelungire și amplificare a simțurilor și abilităților biologice. Putem observa foarte ușor cum străvechile abacuri devin mașinile de calcul analogice și, în cele din urmă, calculatoare digitale moderne, cu perspectiva de a se transforma în viitor în calculatoarele cuantice. De fiecare dată progresul este marcat de îmbunătățirea unei abilități care își are originea în inteligența biologică.

Se pot da nenumărate exemple din tehnica de zi cu zi. De pildă, este foarte interesant de observat cum au fost perfecționate de-a lungul timpului automobilele. Ceea ce inițial era doar un mijloc de a amplifica viteza de deplasare (limitată pentru un om), devine în secolul nostru o mașină din ce în ce mai „înomenită”. Sistemele de control automat, calculatorul de bord, GPS-ul și toate celelalte cuceriri ale tehnicii moderne nu fac altceva decât ca mașina să semene din ce în ce mai mult cu un „sclav” care ne execută cu promptitudine dorințele. Aristotel vorbea despre sclavii din antichitate ca despre niște „unelte vorbitoare”. Este uimitor să constatăm cum artefactele moderne seamănă tot mai mult cu niște „sclavi vorbitori”.

Putem trage concluzia că dispozitivele tehnice care realizează diferite sarcini (sarcini care în trecut trebuiau îndeplinite exclusiv prin

efortul fizic uman), cu cât devin mai eficiente, cu atât ele par mai „umane”. Componentele „hardware” devin mult mai „user friendly” tocmai prin încorporarea de „inteligență” (*software*). Practic, apreciem gradul de „inteligență” al mașinilor prin capacitatea lor de a fi autonome și deci finalmente, de a fi asemănătoare agenților biologici, în general și omului, în particular.

Această „umanizare” din ce în ce mai pronunțată pe care o constatăm în evoluția tehnologică poate fi pusă în analogie cu un concept care a apărut și s-a dezvoltat în contextul teologiei creștine a primelor secole. Este vorba despre conceptul de **înomenire**. Cuvântul a apărut din dorința de a explica modul în care Iisus Hristos și-a asumat condiția umană. Așa cum se afirmă în teologia patristică, Dumnezeu s-a făcut om ca omul să se poată îndumnezei. Pentru a face posibilă îndumnezeirea ființei umane (*theosis*), Dumnezeu Însuși a trebuit să se facă om (*enanthropesis*). Termenul grecesc *enanthropesis* este întâlnit pentru prima dată chiar în Mărturisirea de credință (Crezul) de la Niceea (325 d.Hr.). În articolele care explică divino-umanitatea și lucrarea în lume a lui Iisus Hristos, se afirmă, printre altele, că acesta „S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara și s-a făcut om”. Este interesant de observat că Părinții Bisericii au sesizat diferența subtilă dintre asumarea corporalității („întrupare”, în greaca veche *sarkothenta*) și înomenire („s-a făcut om”, în greaca veche *enanthropesanta*, forma de participiu aorist a verbului *enanthropeo*, „a (se) face om, a (se) înomeni”). A deveni om nu se reduce doar la asumarea unei biologii umane, ci și a unei condiții specific umane. În acest sens, este util de remarcat că *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament* al lui Frederick William Danker traduce cuvântul *enanthropeo* cu expresia „take a human nature”, iar lexiconul Liddell-Scott cu „put on man’s nature” [2, p. 554].

Indiferent de angajamentul religios al gânditorilor și oamenilor de știință din spațiul geografic în care a apărut și s-a dezvoltat credința creștină, este evident că ideile și conceptele culturii și teologiei creștine și-au pus o amprentă de neșters asupra modelelor filosofice, artistice și științifice care încearcă să descrie și să explice lumea. Credem că nu este o analogie forțată, dacă admitem că și realizările tehnostiințifice au fost marcate de astfel de concepte. De aceea putem considera toate încercările și experimentele legate de crearea și

perfecționarea unei inteligențe artificiale ca un efort de **înomenire** (*enanthropesis*) a mașinilor. André Malraux, în celebra sa carte *La condition humaine*, afirmă că orice om visează să fie mai mult decât un om, „orice om dorește să fie zeu...”[3, p. 219]. Dorința omului de a-și depăși condiția umană se manifestă și în continuul efort de **înomenire** (*enanthropesis*) a mașinilor.

Există limite insurmontabile în încercarea de a simula complet o inteligență de tip uman. Aceste limite nu țin de stadiul actual al științei și tehnologiei, ci sunt limite impuse de legile naturii. De asemenea, transferul în mașini a unei psihologii de tip uman este limitat de un dat ontologic care definește unicitatea ființei umane. Am putea spune, urmând citatul lui André Malraux, că, pentru a putea realiza replici tehnologice ale ființei umane, ființa umană însăși trebuie să fie mai mult decât un om. Judecând din perspectivă teologică, pretenția că omul poate crea mașini capabile a se substitui total ființei umane este un nou mod de a declara ca omul se poate îndumnezei pe sine altfel decât proclamă teologia creștină atunci când vorbește de *theosis* (îndumnezeire). Pentru omul modern, nu mai este nevoie de un Dumnezeu care să se facă om pentru ca el să se poată îndumnezei. Cu alte cuvinte, omul modern crede că este posibil un proces de *autotheosis*, transferând conceptul de *theosis* din zona sacrului în zona profanului. Implicațiile acestor concluzii de ordin teologic au consecințe semnificative în morala vieții practice. Oare nu cumva suntem martorii unei noi încercări de a redefini ceea ce este OMUL?

Traducere adaptată, care exprimă mai bine intenția autorului în articolul de față. „To erase the line between man and machine is to obscure the line between men and gods” (Pentru a șterge linia dintre om și mașină, este nevoie de ascuns linia dintre om și zei) – Filmul „Ex Machina” din 2015 regizat de Alex Garland.

Testul Turing – conceput de matematicianul britanic Alan Turing în 1950, care are ca scop, prin intermediul întrebărilor formulate într-un limbaj natural, să clarifice sau să identifice capacitatea mașinilor de a gândi.

Referințe:

1. DESCARTES, R. *Pasiunile sufletului*, București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1984. 239 p.
2. LIDDELL, H.G. SCOTT, R., *A Greek-English Lexicon*, Oxford: Calderon Press, 1996. 1705 p.
3. MALRAUX, A. *Condiția umană*. București: RAO, 2006. 378 p.

4. PENROSE, R. *Incertitudinile rațiunii: Umbrele minții*. București: Editura Tehnică, 1999. 532 p.
5. SF. MAXIM MĂRTURISITORUL. *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*. București: Ed. I.B.M.B.O.R., 2000. 112 p.